

Halottak húsvétja

A tradicionális kultúrának egyik jellegzetessége, hogy különösen ünnepek idején előtérbe kerül élők és holtak összetartozása. Erre számos példát lehet említeni például a karácsonyi ünnepkör egyes mozzanataiból: terítéket helyeznek az asztalra a megholt családtagok részére, nem szedik le az asztalt, hogy a halott családtagok éjjel fogyaszthassanak az ünnepi ételekből.

A húsvéti ünnepkör egy még ennél is figyelemreméltóbb szokást alakított ki, az úgynevezett „halottak húsvétját”-t, amelynek térben és időben érdekes párhuzamait lelhetjük fel a pravoszláv népek körében.

Magyarország területén a pravoszláv szerbek közösségi jellegű emlékűnepe a „ružičalo”; napja általában a húsvét utáni hét első hétfője szokott lenni. Időpontja azonban mégsem tekinthető egységesnek, mert vidékenként változik, sőt, sok helyen egybeesik a húsvéti ünnepekkel. Gyakran nevezik a ružičalót „halottak húsvétját”-nak; magyarországi szerb községeinkben is ismert ez a terminus, amit magyarázatként szoktak az ünnephez fűzni: „ez a húsvét a halottak számára” (*to je mrtvima uskrs*).

Egy 1784-es periratból – amelyben Klinkovits János váradvelencei (Bihar megye) nem unitus (görögkeleti) papot fogták perbe – tudjuk meg az alábbiakat: „Az Ó hiten lévőeknek régi szokásuk az, hogy a Temetőben Húsvéth után egy héttel Hétfű napon, mely a Halottak Húsvétjának közöttünk hivattatik az Nép a Temetőbe holmi korszókat s más edényeket és kalácsokat kivisznek, 's a temető sírokra reá rakják, és ottan azt a Pap minekutánna meg Szenteli, megint ki ki magának haza viszi ez régi szokása az Ó hitűeknek, én úgy értem és mindenkor úgy tapasztaltam, mint Ó hiten lévő személyt' s az öregektől is úgy hallatottam, hogy mindenütt ez a »szokás«.”¹

Rendkívül fontos számunkra ez az adat, hiszen a szokás időbeli mélységére vet fényt, éppen egy olyan területen, ahol egykor számottevő volt a délszláv népelem.

A ružičalo napján minden családra kötelező érvényű halottaik sírjának felkeresése, s a halottak tiszteletére

étel- és italáldozat

bemutatása. Ez rendszerint a nők feladata, akik már az egyéb halotti emlékűnepeken is fontos szerepet játszottak, de a ružičalo alkalmával ez a szerep kizárólagossá válik. Az ünnepen szép számban vesznek részt gyermekek is, nemre való tekintet nélkül. Napjainkban is szokásos még, hogy ezen a napon a nők

fekete kendővel kötik be a fejüket – ugyanúgy, mint nagypénteken.

A ružičalo napján reggel a templomban a pap imát mond a halottakért. Erre a szertartásra már magukkal viszik a nők azt a kosarat vagy szatyrot, amelybe a temetőbe szánt gyertya és élelem kerül: a piros tojás, pálinka, tejeskalács, bor, hús. A tojást külön erre az alkalomra festik. Pomázon és Csobánkán még ma is piros tojást, Budakalászon más színűt is festenek.

A felszentelt kalácsot egy vékony szövésű, házi-szőttös, polivač nevű törölközőbe teszik vagy avval takarják le.

Pomázon a templomi szertartás után körmenettel vonulnak ki a temetőbe, amit a pap vezet. Odafelé a Voskresenje Tvoje..., visszafelé pedig a Hristos Voskrese... kezdetű egyházi éneket éneklük. A temetőbe érve először valamennyien a különálló nagy kereszthez (veliki krst) mennek, ahol azok is csatlakoznak hozzájuk, akik a templomot mellőzve, egyenesen a temetőbe mentek ki. Budakalászon és Csobánkán ez alkalommal nem szokásos a körmenet, mindenki külön megy ki a temetőbe. A nagy keresztnél a sekrestyés összeszedi tőlük a családi halotti könyveket – a cítlujákat, majd odaadja ezeket a kis könyvecskéket a papnak, aki imába foglalja a meghalt családtagok neveit. Ezután mindenki felkeresi legközelebbi hozzátartozójának a sírját és gyertyát gyújt rajta. Ezt követően a távolabbi rokon halottak sírján is gyertyát gyújtanak: így némelyik síron több, egymással rokon család gyertyája is ég. Fontosnak tartják, hogy amíg a temetőben tartózkodnak,

éjjenek a gyertyáék.

Hozzártartozóik sírjánál várják meg a papot, aki miután befejezte a nagy keresztnél az imát, elindul megtömjénezeni a sírokat (*da kadi grobove*). A temetőben erre az alkalomra nagy számban gyűlnek össze a gyerekek és a falu szegényebb lakossága. A kalácsból, borból, pálinkából bárkit megkínálnak, de a piros tojást szinte kizárólag a rokon gyermekeknek ajándékozzák. A tojást a halott sírjára helyezik: Pomázon és Csobánkán a kereszt mellé, Budakalászon a kereszt elé, s onnan kell felvenni. A tojással gyakran pénzt is ajándékoznak. Díjazás jár a papnak is a sírok tömjénezéséért. A temetőbe vitt élelemmel, itallal egymást is kínálgatják, s ezt mindig a lélekért (*za dusu*) kell elfogyasztani. Ez a halottakra való közös megemlékezés igen gyakran belenyúlik a délutáni órákba. Az időt beszélgetéssel, egymás kínálgatásával töltik el. Fontosnak tartják, hogy minden családból legalább egy személy kint legyen a temetőben. Napjainkban kisebb számban ugyan, de már a férfiak is – főleg az idősebbek – kimennek a temetőbe ružičalo napján.

Dr. Kiss Mária néprajztudós Zomborban született, fő kutatási területe a magyarországi szerbek népi kultúrája. Legutóbb 94/9–10. számunkban közöltük „Karácsonyi tuskóégetés Európában” című tanulmányát.

Van a ružičalónak egy olyan jellemző vonása, amellyel a családi ünnepekhez is kapcsolódik, ez pedig az

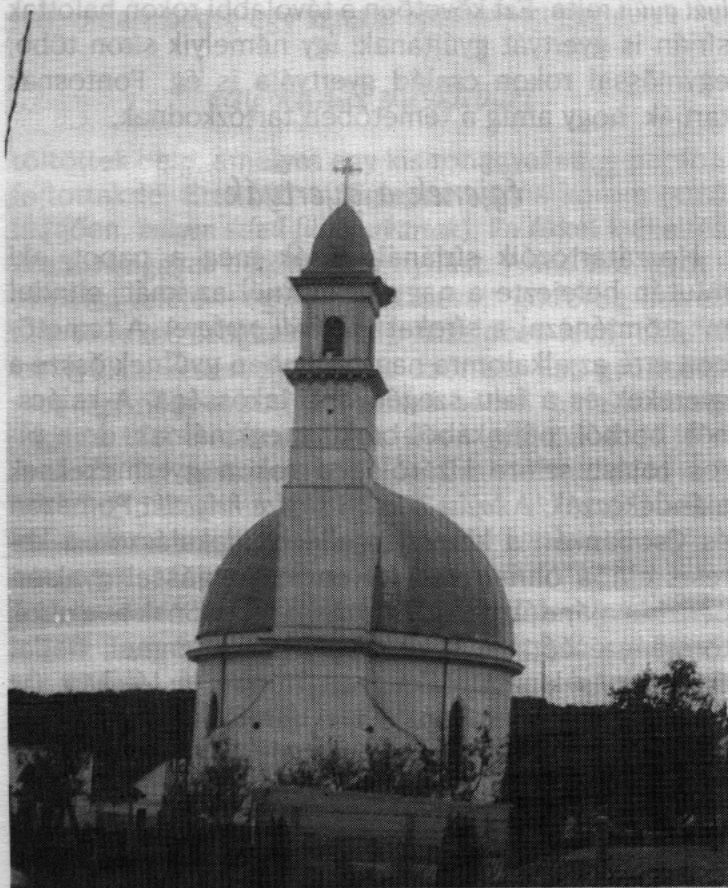
új sírok felszentelése.

Az előző évi ružičalo óta elhunytak sírjait ekkor szenteli be a pap. A sírszentelésen a közelieken kívül a távolabbi rokonok és hozzátartozók is részt vesznek. E szertartást is a jelenlevők megvendégelése, borral, pálinkával, tejes kalácscsal való kínálása zárja, mindezt ismételten a „lélekért” fogyasztják el. Az ünnep végétével többnyire körmenettel vonulnak vissza templomba.

Mind az egyéb halotti emlékünnepekhez, mind a ružičalóhoz munkatilalom is fűződik: például nem szabad mosni ezeken a napokon.

Az oroszok hasonló típusú ünnepéről kitűnő leírást ad a XVII. század jeles utazója, Adam Olearius. Tanulságos néhány részletet idéznünk, hogy megbizonyosodjunk arról, milyen mély gyökerei vannak ezeknek a napjainkig átívelő szokásoknak.

Olearius 1634-ben figyelte meg az alábbiakat: „Május havának huszonnegyedik napján, a pünkösöd előtti szombaton átmentem Narva orosz negyedébe, hogy megfigyeljem hogyan emlékeznek meg az oroszok elhunyt és eltemetett hozzátartozóikról. A temető tele volt orosz asszonyokkal, akik szépen hímeztek, tarka keszkenőket teregettek a sírokra és sírkövekre, majd azokra három-négy megrakott tálat helyeztek, fánkkal és piroggal, szárított hallal és festett tojásokkal. Némelyek álltak, mások meg térdepeltek a sírok előtt, torkuk szakadtából jajveszéltek, ordítottak és kérdéseket intéztek a halottakhoz... Ha ismerős járt arra, elbeszélgettek vele, még

A palkonyai híres templom
(cikkünket lásd a 722–723. oldalon)

Bajtai László felvétele

nevetgéltek is, de mihelyt az továbbment, újból rázendítettek a jajveszélésre. Két szolga kíséretében egy pap járt-kelt közöttük füstölővel a kezében, melybe időnként viaszdarabkákat dobott, és tömjénfüstöt eregetett a sírokra, közben néhány szót is elrebegett. Az asszonyok sorra felmondták a pópának (így nevezik papjaikat) elhunyt rokonaik nevét, akik közül egyik-másik talán már tíz éve is ott nyugodott, mások egy könyvből olvasták ki a neveket és voltak, akik a szolgálkkal olvastatták fel, a pópának pedig el kellett ismételnie a neveket; az asszonyok sűrű keresztvetés közben hajlongtak a pópa előtt, aki feléjük is meglóbbalta a füstölőt.

Az asszonyok ide-oda ráncigálták a pópát, mindegyik azt akarta, hogy az ő halottját részesítse előnyben. Midőn véget ért a tömjénezés és imádkozás, amit a pópa szórakozott arckifejezéssel, különösebb áhítat nélkül végzett, az asszonyok egy-egy rézpénzt adtak neki, azaz egy hatost holsteini vagyis hat pfenniget meissenai pénzben. A kalácsot és a tojásokat a pap szolgálai szedték össze, néhányat szétesztettek köztünk, bámészakodó németek között, mi pedig később odaadtunk mindent a szegény gyermekeknek”.²

Olearius plasztikus, minden apró részletre kiterjedő leírása igen jó kiindulási alapot nyújtott a szokások későbbi kutatóinak is. Ju. M. Szokolov, aki szintén jól ismerte ezt a leírást, egyebek mellett felhívta a figyelmet arra is, mennyire ötvöződtek a siratás, a fájdalom motívumai a kirobbanó, féktelen vigadozás megnyilvánulásával. Az élők ugyais ilyen módon akarnak

örömet szerezni a holtaknak.

Az egyház – írja Szokolov – megtartva a kereszténység előtti őskultusz maradványait, a halottak emlékünnepeinek szertartásaiban, igyekezett keresztény színezetet adni a szokásoknak.³

Az orosz közösségi halotti emlékünnepek meg-egyeznek a területünkön is meglevőkkel, de a ružičalo (radunica) időpontja más: nem hétfőn, hanem kedden tartják.

A brassói románok húsvét másnapján szokásos *po-manája* is nagyon sok rokon vonást mutat. E napon ebéd után mennek ki a temetőbe, pálinkát vagy bort, avagy egy üres korsót, kalácsot és piros tojást visznek magukkal. Kis gödröt ásnek a rokon sírjánál, azt pálinkával megöntözik, majd ismét befödik földdel, s a temetőbe vitt ételmezt, italt pénz kíséretében a befödött gödörre helyezik. A pálinkaöntözés a halott szomjának csillapítását szolgálta. A délutáni vecsernye után a lelkész minden sírnál imádkozik, megszenteli és megfüstöli azokat. A szertartás végén a magukkal vitt étellemmel, piros tojással, korsóval és pénzzel megajándékozzák a papot. Az italt és a megmaradt ételt kiosztják a szegények között.

JEGYZETEK

¹ Tanúvallomás részlet. Közli: Béres András: Halottak húsvétja. Temetkezési szokások a régi Bihar megyében. Ethnographia, 1973/3. szám.

² Olearius, A.: Viszontagságos útja az orosz földön át Perzsiába. Ford. Balassa Klára, Budapest, 1969.

³ Szokolov, Ju. M.: Russzkij folklor. Moszkva, 1941.